

'Wie in Nederland denkt aan toekomstige staatkundige hervormingen, hij zal de hierboven geschetste beginselen niet kunnen veronachtzamen zonder in on-Nederlands vaarwater verzeild te raken. Bovendien past het aan Nederlanders, thans een zekere terughouding bij het omschrijven van wensen in acht te nemen.'

Dat waren de standpunten die Telders met klem ging vertolken toen het beraad tussen de voormannen der zes grote democratische partijen in juni op gang kwam.¹

★

Uit het vorige hoofdstuk bleek reeds dat het de Sociaal-democratische Arbeiderspartij in de zomer van '40 moeite kostte, voor zichzelf vast te stellen welke taak in de nieuwe verhoudingen nog voor haar overbleef. Geen wonder: de vrijheid van vergadering en de vrijheid van drukpers waren de grondslag geweest voor haar politieke arbeid in Nederland en die arbeid had zij sinds bijna vijftig jaar gericht op het verkrijgen van zo sterk mogelijke fracties in de vertegenwoordigende lichamen van welke de Tweede Kamer veruit de belangrijkste was. Het parlement was evenwel op non-activiteit gesteld, de vrijheid van drukpers was, voorzover het uitlatingen betrof die anti-Duits waren of anti-Duits geïnterpreteerd konden worden, al in de periode van de *Militärverwaltung* opgeheven en wat hadden openbare vergaderingen voor zin als men toch niet zeggen kon wat men op het hart had? Ook de vrijheid van vereniging en van vergadering werd trouwens spoedig aan beperkingen onderworpen. De eerste werden op 21 juni afgekondigd in een verordening niet van de *Reichskommissar* maar van de secretarissen-generaal Frederiks en Tenkink.² Die verordening gaf de NSB (maar ook de CPN) meer vrijheid doordat alle verbodsbepalingen die na het uitbreken van de oorlog door het militair gezag uitgevaardigd waren (generaal Winkelman had bijvoorbeeld op 10 mei zowel de bladen der NSB als het communistische *Volksdagblad* verboden) opgeheven werden, maar zij

¹ Telders' artikelen trokken zozeer de aandacht dat ook *De Telegraaf* een beroep op hem ging doen. Op 20 juni betoogde Telders in dat dagblad dat de bezetter alleen die zaken mocht requiren die in het belang waren van het bezettingsleger; op 22 juni constateerde hij dat niemand verplicht was, werk in Duitsland te aanvaarden en dat elk die opzettelijk en vrijwillig de bezetter hulp verleende, krachtens art. 102 van het Wetboek van Strafrecht met vijftien jaar gevangenis gestraft kon worden. (a.v., p. 325-30) ² VO 24/40 (*Verordeningblad*, 1940, p. 56-58).